

Döndü Çavdar

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi, Konya/Türkiye
Assist. Prof. Dr., Selçuk University/Faculty of Letters, Konya/Turkiye

eposta: donducavdar80@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9408-9437> - RorID: <https://ror.org/045hgzm75>

Betül Küçükçopur

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya/Türkiye
Master Student, Selçuk University/Institute of Social Sciences, Konya/Turkiye

eposta: btlyildirim93@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-6692-6945> - RorID: <https://ror.org/045hgzm75>

Atıf/Citation: Çavdar, Döndü ve Küçükçopur, Betül. 2025. 1900’de Rakı Üretiminden Vergi Alınırken Meydana Gelen Anlaşmazlık Üzerine Açılan Bir Dava. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13/43, 480-497. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1667997>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi /Received:	29.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	21.04.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2025

1900'DE RAKI ÜRETİMİNDEN VERGİ ALINIRKEN MEYDANA GELEN ANLAŞMAZLIK ÜZERİNE AÇILAN BİR DAVA

Öz

Osmanlı Devleti’nde alkollü içeceklerden çeşitli adlarla vergiler alınsa da genel olarak bu tür vergilere Tanzimat’tan sonra müskirat vergisi denilmiştir. Osmanlı döneminde üretilen alkollü içkilerden biri de arak denen rakıdır. Müslüman bir toplumda din adamları ve yöneticiler, dinen içkinin haram olmasından dolayı çoğunlukla idari olarak da içkiyi yasaklamışlardır. Ancak gayrimüslim Osmanlı tebaası için içkinin üretimi, tüketimi ve alım-satımı himaye esasına göre belli şartlar çerçevesinde çoğunlukla yasak kapsamına alınmamıştır. Gayrimüslimler açısından içkinin ticari değere sahip olması vergilendirilmesini de beraberinde getirmiştir. 1881 yılında Osmanlı Devleti’nin dış borçlarını ödeyememesi nedeniyle yabancı alacaklıların temsilcilerinden oluşan Düyun-ı Umumiye İdaresi kurulmuş ve müskiratla birlikte bazı vergi kalemlerinin yönetimi ve toplanması bu idareye bırakılmıştır. Düyun-ı Umumiye İdaresinin Osmanlı maliyesinin bağımsızlığını olumsuz etkilediği, vergi toplamada ne kadar sıkı bir takip yaptığı ve çeşitli tepkilere neden olduğu malumdur. Bu çalışmada 1900 yılında Konya vilayetinin Ilgın kazası Düyun-ı Umumiye vergi tahsildarı Mustafa ile Ilgın’da ikamet eden rakı üreticisi Kayserili Haralambos’un arasında meydana gelen bir vergi anlaşmazlığı sonucu açılan bir dava ele alınmıştır. Dava önce bidayeten Ilgın Kazası İdare Meclisinde, istinafen Konya Vilayeti İdare Meclisinde, temyizen de Şura-yı Devlette görülmüştür. Dava sonucunda davalı Haralambos

1900’de Rakı Üretiminden Vergi Alınırken Meydana Gelen Anlaşmazlık Üzerine Açılan Bir Dava beraat etmiştir. Bu davanın analiziyle idare mahkemelerinin dava dinlemesi ve karar verme sürecine bir örnek gösterilmiş, böylece kanunların mahkemede uygulanması ve taşradaki bir meselenin bu mahkemede ele alınışı açığa çıkarılmıştır. İkinci olarak Düyun-ı Umumiye İdaresinin tepkiye neden olan bir vergi toplama yöntemi derinlemesine analiz edilmiştir. Üçüncü olarak Konya’nın Ilgın ilçesinin sosyal ve adli tarihine çeşitli katkılar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Yargısı, Osmanlı Devleti, Müskirat Vergisi, Düyun-ı Umumiye, İdare Meclisi Mahkemeleri, Rakı, Ilgın, Konya.

A LEGAL DISPUTE ARISING FROM THE TAXATION OF RAKI PRODUCTION IN 1900

Abstract

Although various taxes on alcoholic beverages existed in the Ottoman Empire under different names, in general, such taxes were referred to as the “müskirat tax” following the Tanzimat reforms. One of the alcoholic beverages produced during the Ottoman period was arak, also known as rakı. In a Muslim society, religious authorities and administrators, on account of the religious prohibition (haram) of alcohol, generally imposed administrative bans on its consumption. However, for non-Muslim Ottoman subjects, the production, consumption, and sale of alcohol were, for the most part, not subject to such prohibitions and were permitted under certain protective regulations. The commercial value of alcohol among non-Muslims resulted in its taxation. In 1881, due to the Ottoman State’s inability to repay its foreign debts, the Ottoman Public Debt Administration (Düyun-ı Umumiye İdaresi), composed of representatives of foreign creditors, was established; the management and collection of certain taxes, including the müskirat tax, were transferred to this administration. It is well known that the Ottoman Public Debt Administration had a negative impact on the fiscal independence of the Ottoman treasury, followed highly stringent practices in tax collection, and provoked various reactions. This study examines a tax dispute in 1900, which led to a legal case between Mustafa, the tax collector for the Düyun-ı Umumiye in the Ilgın district of Konya, and Haralambos, a producer of rakı residing in Ilgın and originally from Kayseri. The case was first heard by the Ilgın District Administrative Council (at first instance), then by the Konya Provincial Administrative Council (on appeal), and finally by the Council of State (Şura-yı Devlet) (upon further appeal). At the conclusion of the case, the defendant Haralambos was acquitted. Through the analysis of this case, this study provides an example of the process by which administrative courts reviewed and adjudicated cases, thereby illuminating the application of laws in the courtroom and the handling of local matters in these courts. Secondly, a tax collection method of the Ottoman Public Debt Administration that provoked significant opposition has been subjected to in-depth analysis. Thirdly, the study contributes to the social and judicial history of Ilgın, a district of Konya.

Keywords: Tax Jurisdiction, Ottoman Empire, Alcohol Tax (Müskirat Vergisi), Ottoman Public Debt Administration (Düyun-ı Umumiye), Administrative Court Councils, Rakı, Ilgın, Konya.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde içki için yaygın olarak *müskirat* (مسكرات) kelimesi kullanılmıştır. Arapça *sekr* kökünden gelen ve “sarhoşluk veren” anlamındaki *müskir* kelimesinin Arapça çoğul eki ‘-ât’ ile birleşiminden oluşan *müskirat*, “sarhoşluk verenler” yani “alkollü içecekler” anlamına gelir (Kubbealtı 2025; Parlatır 2016: 1194). Düşük alkol içeren mayalı içkiler Eski Çağ’dan itibaren bilinip yapılmaktayken yüksek alkol oranı olan damıtılmış içkiler Orta Çağ’da Endülüs’te Arapların imbiği geliştirerek ileri damıtma tekniklerini keşfetmesiyle ortaya çıkmıştır. Onlar bu işlem sonrası ürettiklerine *el-kühûl* demişlerdir (Besim Ömer 1900: 260). Avrupalılar da bu işlemi Endülüs Araplarından öğrenmişler ve bu işlem sonrası çıkan ürünün adını da almışlar ve buna Türkçeye *alkol* olarak geçen *alcool* (Fransızcada), *alcohol* (İngilizcede) ya da *alkohol* (Almancada) demişlerdir. Keyif verici bir madde olan yüksek dereceli alkolün kişinin geçici olarak ağrılarını dindirdiği, dertlerini unutturduğu, kişiye cesaret ve canlılık verdiği için de Avrupalılar hayat suyunu bulduklarını zannederek ona “can, ruh, hayatın özü” anlamına gelen Latince *spiritus* kelimesinden türeyen ve Türkçeye de *ispirto* olarak geçen *spirito* (İtalyancada) da demişlerdir (Torun 2000: 462; Arslan 2021: 5). Osmanlı’da alkollü içecekler için *müskirat*, *işret*, *küûl*, *ispirto*, *alkol*, *içki* kelimesi de kullanılmıştır. Bugün alkollü içecekler için *içki*, *alkol*, *ispirto*, *etanol*, *etil alkol* kelimeleri kullanılmaktadır (TDK 2025).

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan sonra *müskirat* ifadesi genel bir tanım olarak kullanılmıştır. Bunun içinde şarap (hamr), rakı (arak), konyak, rom, bira vb. içkiler kastedilmiştir. Osmanlı’da rakı için daha çok Arapça ‘*arak* (عرق) kelimesi kullanılmıştır. Arak kelimesinin kökenine dair değişik görüşler olmasına rağmen kelime; terlemek, terini damlatmak anlamındaki *arika*, *araki* fiilinden “damıtılmış” manasında türetildiği görüşü yaygındır. Daha sonra arak kelimesinin farklı bir telaffuzuyla *rakı* kelimesi ortaya çıktığı söylenir (Karaveli 1975: 1-2; Nişanyan 2025). “*Rakı, genel anlamda yüksek dereceli (93°-94°) kuru ve yaş üzüm ham ispiertosunun (suma), anason tohumu ile ikinci bir damıtmaya tabi tutularak elde edilen bir damıtık alkollü içkidir*” (Karaveli 1975: 1,4).

Osmanlı Devleti’nde *müskirat*, dini ve ahlaki sebeplerle de sürekli olarak tartışma konusu olmuştur. Osmanlı’da din adamları ve yöneticiler, dinen haram olduğundan (*Kur’an-ı Kerim*, Bakara 2/219; Maide 5/90-91) alkollü içecekleri Müslümanların tüketmesini yasaklamıştır; ancak Müslümanlar arasında kaçak yollarda edindiği içkiyi gizli kullananlar her daim mevcut olmuştur (Yıldırım 2021: 498). İmparatorluk tebaasından gayrimüslimlerin içki üretmesine, alıp satmasına, tüketmesine ise çevresine zarar vermemek ve Müslüman mahallelerinde satmamak şartıyla çoğu kere karışılmamıştır. Tanzimat’tan sonra ise bu ilkeler yumuşamıştır. Osmanlı Devleti’nde *müskiratın* üretimi ve tüketimi süregelen bir gerçeklik olması, temel ihtiyaç maddesi olmayıp bağımlılık yapan ve sarhoşluk veren keyif verici bir madde olması nedeniyle de bu kaleminden yüksek vergilendirme yapılmıştır. Bir taraftan

1900'de Rakı Üretiminden Vergi Alınırken Meydana Gelen Anlaşmazlık Üzerine Açılan Bir Dava

müskirat üretimi ve ticareti bir gelir kapısı olurken diğer taraftan müskiratın sarhoş etmesi, bağımlılık yapması ve insana, topluma zarar vermesi sonucu dönem dönem yasaklanması onun Osmanlı sosyal ve ekonomik yapısında kendine has yerini almasına sebep olmuştur. Bu konularda son zamanlarda pek çok araştırma yapılmıştır (Georgeon 2023; Arslan 2021; Koyuncu 2020; Öztürk 2017).

Osmanlı Devleti Kırım Savaşı'nda ilk defa dış borçlanmaya gitmiş ve zamanla hem iç hem de dış borçlanması giderek artmıştır (1854-1874). 1875 yılında bütçenin 5 milyon liradan fazla açık vermesi üzerine 6 Ekim 1875'te Sadrazam Mahmud Nedim Paşa bir kararname yayımlayarak Osmanlı borç faizlerinin ertelendiğini duyurarak neredeyse Osmanlı Devleti'nin iflasını dile getirmişti. 20 Aralık 1881 (28 Muharrem 1299) tarihinde *Muharrem Kararnamesi* imzalanarak Düyun-ı Umumiye İdaresi kurulmuştur. Bu iki kararname arası dönemde 22 Kasım 1879'da Rûsûm-ı Sitte İdaresi kurulmuş, Osmanlı Bankası ile Galata bankerlerinden iç borçlanma karşılığı müskirat vergisinin de olduğu altı vergi kalemini devlet adına yönetme ve toplama yetkisi bu kuruma verilmiştir. İdare ilk bir yıl beklenenin üzerinde sonuç alınca yabancı alacaklılar bu kurumu almaya talip oldular ve baskılara başladılar. Sonuçta Muharrem Kararnamesiyle Rûsum-ı Sitte İdaresi feshedilmiş mefsub idarenin tüm hak ve yetkileri çalışanlarıyla beraber Düyun-ı Umumiye İdaresine devredilmiştir. Düyun-ı Umumiye idaresi İngiliz, Fransız, Alman, Avusturya, İtalya, Hollanda ve Osmanlı alacaklılarını temsilen birer üyeden oluşmaktaydı (Sağlam 2007: 31-185; Küçük-Ertüzün 1994).

Bu çalışmada Düyun-ı Umumiye İdaresinin müskirat vergilerini topladığı 1900 tarihinde Konya Vilayetinin Ilgın kazasında Düyun-ı Umumiye Ilgın vergi tahsildarı Mustafa ile rakı üreticisi Haralambos arasında meydana gelen bir vergi anlaşmazlığının Ilgın Kazası İdare Meclisi, istinafen Konya Vilayeti İdare Meclisi Muhakemat Dairesi ve temyizden Şura-yı Devlet Temyiz Dairesinde görülmesini konu alacağız. Bu dava üzerinden bugün vergi yargısını ilgilendiren Osmanlı taşrasına ait bir meselenin tartışmalı da olsa Osmanlı idari yargısında ele alınışını gözler önüne sereceğiz. Bu çalışmayla bir taraftan Düyun-ı Umumiye İdaresinin çok eleştirilen ve tepkilere neden olan vergi toplama yöntemlerinden biri ortaya konulmuş, diğer taraftan Konya'nın Ilgın ilçesinin sosyal ve adli tarihine çeşitli katkılar yapılmıştır.

1. Rakı Üretilirken Alınacak Verginin Usulü

İslam hukukunda alkollü içkilerden vergi alınması tartışmalı konulardan biridir. Hanefiler gayrimüslimlerin ürettikleri içkiden vergi alınması taraftarıdır. Çünkü devletin gayrimüslim vatandaşlarının malını koruma karşılığı yani himaye esasına göre vergi talep etme hakkı vardır. Ayrıca gayrimüslimler arasında mal kabul edilen ve kazanç sağlanan içkiden vergi alınmaması Müslüman tüccarlar açısından bir haksız rekabet unsurudur (Gedikli 2009: 8-9; Koyuncu 2020: 46-49). Hanefi hukukunu benimseyen Osmanlı Devleti müskiratın hem satışından hem de üretiminden vergi almıştır (Şener 2021:152). Müslümanlar

için müskirat kullanımının yasaklanmış olması da bu vergiyi daha çok Osmanlı'nın gayrimüslim tebaasından ya da yabancı tüccarlardan alınır hâle getirmiştir.

Klasik dönemden itibaren müskiratın bütçenin önemli bir vergi kalemi olmasından ötürü çeşitli adlarla vergi düzenlemeleri yapılmıştır: Bey'ye resmi, zecriye resmi gibi. Tanzimat'tan sonra da bu düzenlemeler artarak devam etmiştir (Koyuncu 2020: 49-57; Öztürk 2017: 88-138; Şener 2021: 152-154). 26 Ağustos 1881 (30 Ramazan 1298/14 Ağustos 1297) tarihinde *Müskirat Resm-i Mirisi Hakkında Nizamname* (Düstûr 1299: 52-55) yayımlanmıştır. Düyun-ı Umumiye İdaresi, müskirat vergisini toplamaya başladıktan sonra ortaya çıkan bazı sorunlar üzerine bu nizamnameye zeyiller eklenmesini istemiştir. Bu bağlamda 3 Eylül 1888 (26 Zilhicce 1305 / 22 Ağustos 1304) tarihinde çalışmamıza konu olan davayla alakalı bir ekleme yapılmıştır (İ.MMS, nr. 100/4235, 1., 3. ve 4. Belge; Öztürk 2017: 133-134). Arak taktirinde yani rakı damıtılmasında uygulanacak usul ve alınacak vergiyle ilgili yapılan eklemenin maddeleri şöyledir:

Madde 1: Bitlis, Erzurum, Beyrut, Trabzon, Halep, Bağdat, Ankara, Cezayir-i Bahrisefid (Akdeniz Adaları), Diyarbakır, Konya, Sivas vilayetleriyle İzmit mutasarrıflığında inbik vasıtasıyla arak taktir etmek (rakı damıtmak) isteyenler nezdinde mevcut inbiklerin adetini mahall-i Düyun-ı Umumiye İdaresine haber vermeye mecburdur.

Madde 2: İdareye haber verilen inbikler mühür-i resmi ile temhir olunacaktır.

Madde 3: Memhûr inbikler ile arak taktiri murat olundukta İdareye haber verilerek memurları marifetiyle mühürleri fek ettirilecektir (kırdırılacaktır).

Madde 4: Arak taktir olunduktan sonra âmirinin talebi üzerine inbikler tekrar temhir olunacaktır.

Madde 5: Birinci ve ikinci maddelerin ahkâmı iktizasından olan muamelattan vareste olmak isteyenler istimal etmedikleri zamanda inbiklerini İdareye teslim edeceklerdir.

Madde 6: İnbi satanlardan maada (başka) her kimin nezdinde İdareye haber verilecek temhir ettirilmemiş veyahut İdareye haber verilmeksizin mevzu mühürleri fek edilmiş arak taktirine mahsus inbik zuhur eder ise inbikler zabtolunduktan başka beher inbik için 1. defada 4 ve 2. defada 8 ve 3. defada 10 ve tekerrürü hâlinde her defası için 10'ar adet Osmanlı altını ceza-yı nakdi alınmakla beraber işbu inbiklerle arak taktir ve fûruht olduğu idarenin iddiası üzerine sabit olur ise sabit olan miktar üzerinden iki kat resm-i mirî istifa edilecektir (İ.MMS, nr.100/4235, 2. Belge, 8 Zilhicce 1305/5 Ağustos 304; Düstûr 1939: 135; Öztürk 2017: 135-136).

Düyun-ı Umumiye İdaresi tarafından yeni usulün nasıl uygulanacağı vilayet ve müstakil livalara tamimen, gazeteler aracılığıyla da halka duyurulmuştur (DH.MKT, nr.1549/43). Sonraları Kastamonu, Aydın gibi diğer bütün vilayetler de bu madde kapsamına alınmıştır (DH.MKT, nr.2314/35, 21 Şubat 1315; Erçin 2024: 273).

1900'de Rakı Üretiminden Vergi Alınırken Meydana Gelen Anlaşmazlık Üzerine Açılan Bir Dava

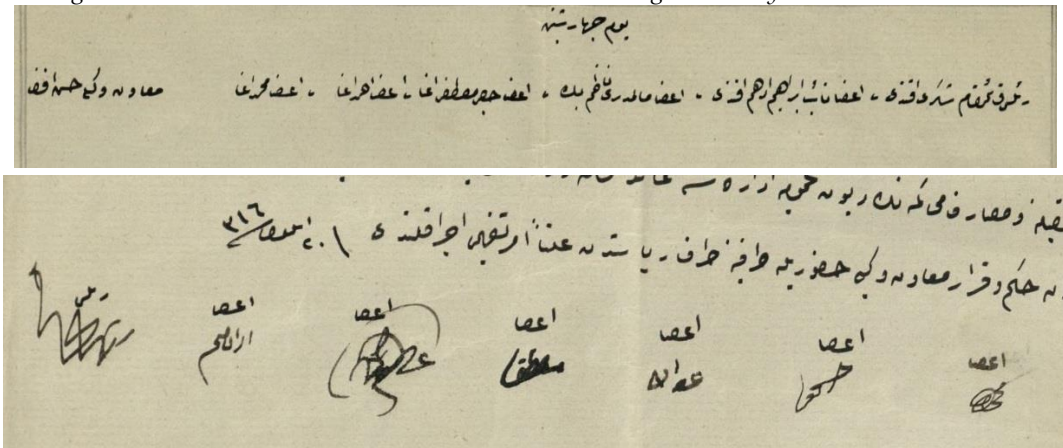
2. Rakının Damıtılırken Kanuna Aykırı Olarak İmbiğin Fazla Çalıştırıldığı İddiasıyla Açılan Davanın İlgın Kazası İdare Meclisinde Görülmesi

Müskirat vergisinin toplanması esnasında vergi toplayıcısı ile vergi mükellefi arasında eskiden beri sorunlar ortaya çıkmış ve bunlar Osmanlı'nın klasik döneminde Şeriye mahkemelerine taşınmıştır (1604 tarihinde Galata Kadılığına yapılan müracaatlar için bk. Gedikli 2009: 7-19). Tanzimat'tan sonra ise bu tür davalar yerel meclisler, 1864 ve 1871 tarihlerinde yayımlanan Vilayet Nizamnamelerinin yürürlüğe girmesiyle de idare meclisleri tarafından görülmeye başlanmıştır (Kastamonu vilayetinden örnekler için bkz. Erçin 2024: 271-3). Bir tür idari yargı kapsamına alabileceğimiz bu tür davaların temyiz makamıysa Şura-yı Devlet Temyiz Mahkemesidir (Akyıldız 2010; Yaman 1940: 205-206; Konan 2019: 150). Ancak Onur Karahanoğulları bu tür davaları idari yargı kapsamında ele alınmaması gerektiğini bu konudaki doğru tabirin ise “*tarafılardan birinin idare olduğu dava*” olduğunu dile getirir (2017: 162-167).

Bu çalışmada İlgın Düyun-ı Umumiye Memuru Mustafa ile İlgın'da ikamet eden rakı üreticisi Osmanlı'nın Rum tebaasından Kayserili Şekeroğlu Haralambos arasında üretim esnasında vergi alınmasında meydana gelen anlaşmazlık üzerine açılan dava ele alınacaktır. Davanın önce bidayeten İlgın Kazası İdare Meclisinde sonra istinafen Konya Vilayet İdare Meclisi Muhakemat kısmında daha sonra temyizen de Şura-yı Devlet Temyiz Mahkemesinde ele alınmasını ayrıntılı olarak analiz edeceğiz.

Mustafa'nın dilekçesi üzerine 3 Ekim 1900 Çarşamba günü taraflar mahkemeye gelmiş ve mahkeme üyeleri ki İlgın Kazası İdare Meclisi Reisi Kaymakam Şükrü Efendi, Aza Naip İbrahim Edhem Efendi, Aza Mal Müdürü Nazım Bey, Aza Hacı Mustafa Ağa, Aza Rauf Ahmet Ağa, Aza Mehmed Ağa ve Muavin Vekili Hasan Efendi huzurunda muhakeme edilmişlerdir (Kaza idare meclisindekilerin isimlerinin yazılı olduğu belgeden bir kesit için bk. Şekil 1. BOA, ŞD, 1745/3, 3. Belge: 1).

Şekil 1: İlgın Kazası İdare Meclisindekilerin Muhakeme Tutanağındaki Kayırları ve imzalarından kesitler

Davacının İddiası

Öncelikle zabıt katibine şikâyetname (şikâyetname için bkz. Ek 1) okutturulmuştur (BOA, ŞD, nr.1745/3, 10 Belge). Buna göre Haralambos 10 saatlik rakı damıtma işleminden sonra 20 kilo rakı elde etmiş ve bu üretimden 24 kuruş vergi ödemiş ve bu tutar Nisan ayı icmaline kaydedilmişti. Mustafa Efendi müskirat vergisi için gereken işlemleri yaptıktan sonra 8 Mayıs 1900 (25 Nisan 1316) Salı günü alaturka saat sabah birde yani yaklaşık 06:30'da Haralambos'un imzasıyla imbik kapağını açmış; Haralambos ise 10 Mayıs 1900 tarihinde alaturka saat gece dörtte (24:00 civarı) imbik kapağını teslim etmiştir. Bu esnada belirlenen 10 saati 30 saat aşmıştır. Söz konusu 30 saatte ruhsatsız rakı üretmiştir. 30 saat için ödemesi gereken vergi 96 kuruşken izinsiz ürettiği rakı için iki kat cezalı ödeme yapması yani 144 kuruş¹ nakdi ceza ödemesi gerekmektedir. Ancak Haralambos bu duruma karşı çıktığından söz konusu tutarın kayıt altına alınarak ödenmesini istemiştir

Davacı Düyun-ı Umumiye Memuru Mustafa Efendi mahkemede sözlü olarak da iddiasını dile getirmiştir. Buna göre Müskirat Resm-i Mirî Nizamnamesinin 18. maddesine uygun olarak ruhsatla 10 saat için alınan 24 kuruş, geri kalan ruhsatsız olan 30 saate ise iki kat nakdi ceza olan 168 kuruşla beraber şimdiye kadar ortaya çıkan ve sonradan ortaya çıkacak mahkeme masrafları vesairenin Haralambos'tan alınması hususunda bir karara varılmasını mensup olduğu daireye izafetle istemiştir (BOA ŞD, nr.1745/3, 4. Belge, s.1b).

Müskirat Resm-i Miri Nizamnamesinin 18. maddesi şöyledir:

“Bir mahalde imal olunmuş olan müskiratın hin-i tahrir ve muâyenesinde memurlardan ketm ve ihfâ olunduğu muahharan tebeyyün eden müskiratın resm-i mirîsi iki kat istifâ kılınır”. Yani bir yerde üretilen müskiratın yazımı ve muayenesi esnasında memurlardan saklandığı belli olan müskiratın resm-i mirîsi iki kat alınır (A.DVN.MKL, nr.20/28, 2. Belge: 2, 30 Ramazan 1298 [26 Ağustos 1881]; Düstûr 1299: 55).

Davalının Savunması

Davalının bu iddialara karşısında cevabının sorulması üzerine Ilgın'ın Köşk mahallesinde ikamet eden aslen Kayseri'nin bir köyünden ve Osmanlı Devleti'nin Rum milletinden olan Haralambos veled-i Simon'un cevabı şöyledir:

İmbik kapağını Mustafa Efendi'nin izniyle 24 saat için almıştır. Mustafa Efendi'nin fazla kullandığına dair iddiasını neyle ispatlayacağını sormuştur. Bunun üzerine imbik defterinde kendisinin muamelesi imzasıyla gösterilmiştir. Buradaki 10 saatlik kullanım için imzalı taahhüdü üzere 10 saat için imbik kapağı verilmiştir. Ancak taahhüde aykırı olarak 40

¹ Şikâyetnamede 192 kuruş olarak geçse de metnin tutarlı olması için biz istinaf ve temyiz mahkemelerinde söylenen tutarı yazdık. Bu durum da vergi memurunun vergilendirmesinde çeşitli sıkıntıların olduğunu göstermektedir.

1900'de Rakı Üretiminden Vergi Alınırken Meydana Gelen Anlaşmazlık Üzerine Açılan Bir Dava

saat sonra imbik kapağının teslim edildiği ifade edilmiştir. Defterde 10 saat rakı damıtımı için 24 kuruş vergi alındığı da yazılmıştı. Bu konu davalı Haralambos'un imzasıyla da sabit olması üzerine Haralambos imzanın kendisine ait olduğunu, ancak Türkçe okuma yazması olmadığından davacı Mustafa Efendi'nin sözüne istinaden imbik defterini imzaladığını dile getirmiştir.

Davalının ifadesine göre 10 saatten fazla rakı üretmemiştir; bununla birlikte, 10 saatten fazla olarak 30 saat daha rakı üretildiği düşünülüyorsa bunu kontrol için görevlinin gelmeyip bu saati 30 saat aştıktan sonra gelmesini Mustafa'nın kötü niyetinde aramıştır (BOA ŞD, nr.1745/3, 4. Belge, s.1b-2a).

Davanın Devamı

Davalının ifadesi üzerine muavin vekili Hasan Efendi, davacı Düyun-ı Umumiye Memuru Mustafa Efendi'ye kapağı 10 saat vermesine rağmen neden 30 saat müddet geçtikten sonra almaya gittiğini, bu süre içinde neden daha önce almaya gitmediğini sormuştur (BOA, ŞD, nr. 1745/3, 3. Belge, s.1-2; 4. Belge, s.1-2).

Mustafa Efendi cevabında 10 saatin bitiminde Haralambos'un evine gittiğini, ancak onun yarım saat sonra getireceğini söylemesi üzerine ve onun güvenilir tüccarlardan olduğundan fazladan damıttığı rakı için ceza olarak iki kat vergi ödemeye muhalefet etmeyeceğini, hırsızlık yapmayacağını ümit ederek üretimin bitmesini beklemiştir. Sonuçta Haralambos 10 Mayıs 1900 (27 Nisan 1316) tarihinde alaturka saatle gece 4'te (günümüze göre yaklaşık 24.00) imbik kapağını teslim etmiştir. Mahkeme bu konuda başka türlü deliller de istemiştir. Bunun üzerine Mustafa Efendi davalının evinin sahibi Armidon'un bu konuda tam bir bilgisinin olduğunu ve mahkemeye çağırılmasını istemiştir (BOA, ŞD, nr.1745/3, 3. Belge, s.2, 4. Belge, s.2).

Değerlendirmesine başvurulmuş muavin vekili Hasan Efendi, öncelikle davalının şahideden başka şahidi olmadığını belirtmesinden dolayı (muhtemelen tek şahidin yeterli olmadığını düşündüğünde) şahidenin çağırılıp, dinlenmesinden vazgeçmiştir. İkinci olarak Davacı Düyun-ı Umumiye Memuru Mustafa Efendi'nin 10 saatin geçmesinin ardından imbik kapağını almaya gitmiş, onun kullanılmaya devam ettiğini görmesine rağmen almayıp gitmesi üzerine bu duruma izin verdiğine hükmedilmiştir. Bunun üzerine muavin vekili Hasan Efendi, Mustafa Efendi'nin iki kat nakit para cezası vergi almak istemesinin adaletli olmadığına kanaat getirmiştir.

Haralambos da imbik kapağını 24 saat kullandığını ve bu yüzden bir kat vergi alınması gerektiğinin karara bağlanmasını istemiştir. Tarafların başka bir diyeceği olmadığından mahkeme sona erdirilmiştir (BOA, ŞD, nr.1745/3, 3. Belge, s.2, 4. Belge, s.2).

İlgın Kazası İdare Meclisinin Kararı

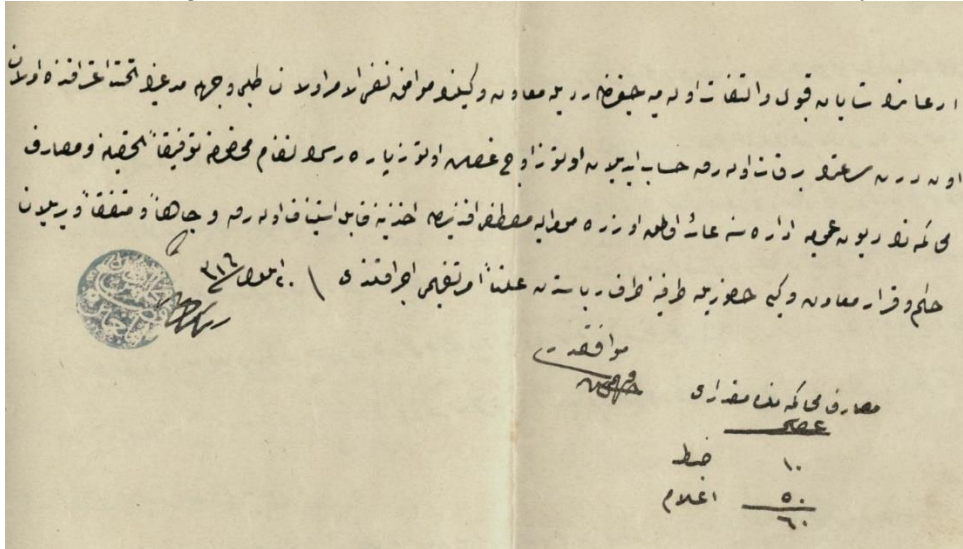

3 Ekim 1900 (20 Eylül 1316) tarihinde Ilgın Kazası İdare Meclisindeki hakimler davayı değerlendirmişler ve ortak bir karara varmışlardır. Muhakemeden anlaşıldığına göre davacı Düyun-ı Umumiye Memuru Mustafa Efendi imbik kapağını 10 saat müskirat resmi nizamnamesine uygun olarak -mahkemede delil olarak gösterilen defterden de anlaşıldığı üzere- imza karşılığında Haralambos'a vermişti. Davalı Haralambos ise imbik kapağını 10 saat müddetle almayıp 24 saat müddetle aldığını, okuma yazma bilmediğinden Mustafa Efendi'nin ifadesi üzerine defteri imzaladığını, sadece 14 saat fazla olarak süreyi aştığını belirtmiştir.

Mustafa Efendi 10 saatin bitiminden sonra Haralambos'un evine gidip imbik kapağını talep etmesi üzerine Haralambos'un yarım saate getireceğini ifade etmesi; bunun üzerine Mustafa'nın gidip bir daha gelmemesi sonucu bu duruma müsaade ettiğine kanaat getirilmiştir. Bunun üzerine iki kat nakdi cezanın talep edilmesini uygun görülmemiş, Mustafa Efendi'nin talebi reddedilmiştir.

Muavin Vekili Hasan Bey başkanlığındaki mahkeme heyeti davaya uygun olarak 14 saat fazla kullanılan imbik kapağından üretilen rakının vergilendirilmesi için kanuna göre 33 kuruş 30 para verginin Haralambos tarafından ödenmesine ve 60 kuruş olan mahkeme masraflarının ise Düyun-ı Umumiye İdaresine ait olarak Mustafa Efendi tarafından ödenmesine istinafa götürülebilmek üzere karar vermiştir. Bu karar taraflara da duyurulmuştur (Kararı gösteren resmi evrak için bk. Şekil 2; BOA, ŞD, nr.1745/3, 3. Belge, s.2; 4. Belge, s.2-3).

Şekil 2: Ilgın Kazası İdare Meclisinde davanın sonucunu içeren resmî kayıt

BOA, ŞD, nr.1745/3, 4. Belge, s.3

3. Davanın İstinaf Mahkemesine Taşınması

İstinaf mahkemesi, birinci derecedeki mahkemeyeyle temyiz arasında bulunan bir mahkemedir. Kaza İdare Meclislerinde verilen kararlara yapılacak itirazlar için başvurulacak

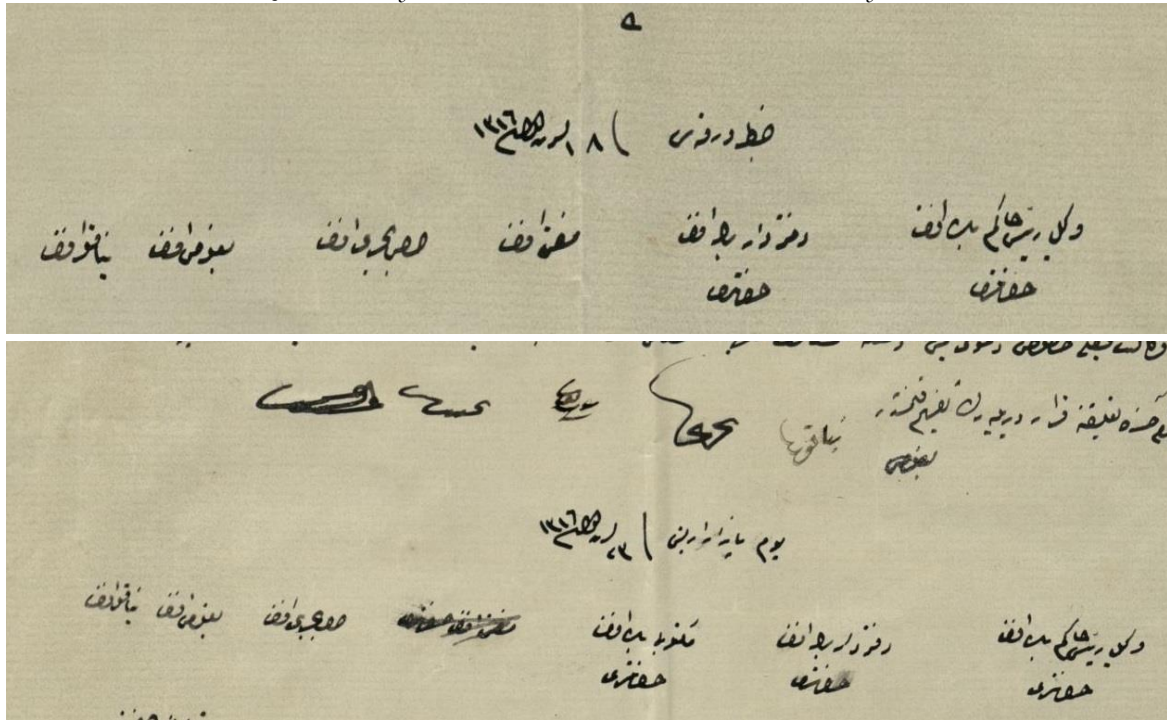

1900'de Rakı Üretiminden Vergi Alınırken Meydana Gelen Anlaşmazlık Üzerine Açılan Bir Dava istinaf mahkemesi konumunda olan yer Konya Vilayet İdare Meclisidir. Düyun-ı Umumiye İdaresi Kaza İdare Meclisinin kararına itiraz ederek davayı bir üst Konya İdare Meclisine taşımıştır.

İlgın Kaza İdare Meclisinin dava hakkında hükmüne Konya Düyun-ı Umumiye İdaresi vekil-i umumiyesi Fehmi Bey itiraz etmiştir ve kanuni müddet içinde davanın istinafen incelenmesi için ilgili dosya Konya Meclis-i İdare Muhakeme kısmına gönderilmiştir. Taraflar 29 Ekim 1900 (18 Teşrinievvel 1316) tarihinde mahkemeye davet edilmiştir (BOA, ŞD, nr.1745/3, 5. Belge, s.1.).

Hâkim heyeti şu kişilerden oluşmaktadır: Reis Vekili Hâkim Beyefendi, Defterdar Beyefendi, Müftü Efendi, Hacı Bahri Efendi, Bogosi Efendi, Niyako? Efendi (Bk. Şekil 3). Ayrıca müddeiumumi (savcı) Mehmed Efendi ve Düyun-ı Umumiye Vekili Fehmi Efendi açık muhakeme odasında hazır bulunmuştur. Fakat davalı Haralambos mahkemeye gitmediğinden gıyabında muhakeme edilmiştir.

Şekil 3: Konya İdare Meclisinin Muhakemat Dairesi Heyeti

BOA, ŞD, nr.1745/3, 5. Belge, s.1, 2.

Mahkemede önce dava evrakının konusu özetlenmiş, sonra Fehmi Efendi dinlenmiştir. Davacıya göre müskirat için iki kat resim alınmasına hükmedilmesi nizamiye hükümlerinden olmasına rağmen hiçbir nizamiye maddesine dayanmayarak bir kat resim alınmasına hükmedilmesi mevcut kararın feshini gerektirmektedir. Ayrıca Fehmi Efendi gerekli nakit ceza, mahkeme masrafları ve vekalet ücretinin davalıdan tahsil edilmesini istemiştir. Savcı da iptal edilmesi gerekçesinin nizamiye kanunundaki maddesinin davaya eklenmemesinden

dolayı (çünkü kanunlara göre eklenmesi gerekiyordu) feshini talep ederek esas ve davanın incelenmesi karar vermiştir.

Bunun üzerine Fehmi Efendi'ye bu konuda ne diyeceği sorulmuştur. Cevabında Haralambos 10 saat rakı damıtmak için imbik kapağını açtırmış ancak izin verilen süreden 30 saat fazla imbiği çalıştırmıştır. Ruhsatsız çalıştırılan 30 saat için iki kat nakit ceza parası olan 144 kuruşun Müskirat Resm-i Mirîsi Nizamnamesinin 18. Maddesine uygun olarak masraflar ve vekalet ücretiyle tahsil edilmesini talep / dava etmiştir. Bunun üzerine mahkeme müstenifünaleyhin imzaladığı imbik defteriyle adı geçen nizamname maddesinin görülmesi için 5 Kasım 1900 (23 Te 1316) Pazartesi gününe ertelenmiştir (BOA, ŞD, nr.1745/3, 3. Belge, s.1-2; 6. Belge, s.1).

5 Kasım 1900 Pazartesi günü hakimler heyeti, müddeiumumi (savcı) Mehmed Emin ve Vekil Fehmi Efendi mahkemede hazır bulunmuşlar ve muhakeme devam etmiştir. Öncelikle müstenifünaleyhin imzasının olduğu defter ve adı geçen nizamname maddesi değerlendirilmiştir. Sonra Fehmi Efendi'nin davası görülmeye başlamıştır. Buna göre müstenifünaleyh Haralambos'a 25 Nisan 1316 gününün sabahının bir civarında (güneş doğduktan bir saat sonra) 10 saat rakı üretmek için imbik kapağının mührü açılarak teslim edilmiştir. Ancak Haralambos 27 Nisan 1316 gecenin dördünde (güneşin batmasından sonra geçen dört saat) teslim etse de ona verilen izninden 30 saat fazla imbik kullanmıştır. Her saatte iki kilo rakı üretilmektedir. Otuz saatteki üretim 60 kilodur. 60 kilonun nizamnameye göre iki kat nakit cezası 144 kuruştur. 144 kuruşun, mahkeme masraflarının ve avukat ücretinin müstenifünaleyhten talep edilmesini istemiştir.

Bunun üzerine savcının değerlendirmesine başvurulmuştur. Savcı müstenifin/davacının davasına uygun olarak talep edilenlerin tahsilini uygun görmüştür. Başka bir şey diyeceklerinin olmaması üzerine muhakemeye son verilmiştir.

Mahkeme heyeti davayı aralarında müzakere etmişler ve şu sonuca ulaşmışlardır: Müstenifünaleyh Haralambos'un iddia olunan imbiği hanesinde izin müddetinden 14 saat fazla bulundurduğu Kaza İdare Meclisinin ilamından anlaşılmaktadır.

Ancak müskirat resm-i mirîsi nizamnamesinin 18. maddesinde imal olunan müskiratın yazılması ve kontrolünde memurlardan saklandığı ortaya çıkan müskirattan iki kat miri resim alınacağı açık olup Haralambos'un hanesinde ikametince ceza verilmesi için hiçbir netlik ya da delile ulaşamamıştır.

Yine iddia edilen fazla müddet zarfında rakı damıttığına ve bunu da memurlardan gizlediğine dair müstenif Fehmi Efendi de mahkemeye bir delil sunamadığından İstinaf Mahkemesi Haralambos'un beraatine ve 110 kuruş istinaf masrafının önceki mahkeme masraflarıyla beraber Düyun-ı Umumiye İdaresinin avukatı Fehmi Efendi'den tahsiline temyizi mümkün olarak 24 Teşrin-i Evvel (Te) 1316 (6 Ekim 1900) tarihinde oybirliğiyle karar

1900'de Rakı Üretiminden Vergi Alınırken Meydana Gelen Anlaşmazlık Üzerine Açılan Bir Dava vermiştir. Savcı da çağırılarak karar Fehmi Efendi'ye bildirilmiştir (BOA, ŞD, nr.1745/3, 3. Belge, s.2; 6. Belge, s.1-2).

4. Davanın Temyiz Mahkemesine Taşınması

29 Ekim 1900 (16 Te 1316)'de Konya Düyun-ı Umumiye Nazırı Mehmed Enver ve Düyun-ı Umumiye vekil-i umumisi Mehmed Fehmi Efendi, istinafa giden mevcut davayı temyizden bir üst mahkeme olan Şura-yı Devlet Temyiz Mahkemesi'ne taşımıştır.

Davalı Tarafın Temyizde İddiası

Davalı tarafın dilekçelerine göre Konya vilayetine bağlı Ilgın kazasında ikamet eden Kayserili Şekeroğlu Haralambos'un 10 saatte 20 kıyye rakı damıtmak üzere Ilgın Düyun-ı Umumiye memuriyetinden ruhsat alarak ve vergisini ödeyerek mührünü kırdırdığı imbiği evinde 40 saat bulundurarak rakı damıttığı araştırmalarından anlaşılmıştır. Bunun üzerine müskirat resm-i mirî nizamnamesinin 18. maddesine uygun olarak 30 saat fazla çalıştırdığı kazandan 60 kıyye ruhsatsız rakı üretilmiştir.

Bunun cezası da iki kat vergi vermektir. Yani Haralambos'tan masraflarıyla beraber 144 kuruşun tahsil edilmesini talep etmişlerdi. Bunun için Ilgın İdare Meclisinde açılan davanın sonucunda ruhsatsız olarak imbiğin 30 saat tutulduğu ve üretim yapıldığı Haralambos'un imzası olan defterden de ortaya çıkmıştı. Ancak bu sürenin yarısı indirilerek fazla miktar için bir kat vergi alınmasına hüküm ve ilam olunmuştu. Bu yüzden dava istinafa götürülmüştü (BOA, ŞD, nr.1745/3, 12. Belge).

Müstenifünaleyh istinaf mahkemesine davet edilmesine rağmen icabet etmemesi üzerine dava gıyabında görülmüş, dava sonucunda ilk ilamın hükmü hiçbir kanun maddesine dayanmadığından dolayı feshedilmiş sonra "güya mezkûr imbikin fazla tevkif olunan müddet zarfında arak taktirinde istimal olunduğu sabit olamadığından naşı" yani bu 30 saatlik süre zarfında imbikten rakı üretildiğine dair sabit delil olmadığından esas iddia reddedilmiş ve taraflara karar 24 Te 1316'da [6 Kasım 1900] açıklanmıştır. Ancak bu kararın aşağıda sıralanacak sebeplerden ötürü kanuna aykırı olduğunu iddia etmişlerdir. Davanın hukuki tarafının temyizce araştırılması talep etmişlerdir.

İtiraz edilen maddeler şunlardır:

Müstesna olan vilayat-ı şahanede imbiklerin mühürlenmesi hakkında padişah iradesi düzenlenmiş, yürürlükte olan özel talimat gereğince her imbik ve kazanın büyüklük ve rakı damıtacak asıl parçaları ve çeşidiyle kalitesi ölçeğinde her saatte ne kadar rakı damıtılabileceği tecrübeyle araştırılırdı. Sonra defter, özel hanedeki imbik sahibine mühürlettirilerek imza attırılırdı. Saat hesabıyla da resm-i mirîsi alınarak imbiğin mührü kırılarak sahibine verilirdi. Muayene müddetini aşanlardan daha önce geçen nizamiye hükümlerinin 18. maddesine uygun olarak iki kat vergi alınmaktaydı. Fazla üretim olması durumunda yürürlükte olan

hüküm icra olunmaktadır. Hatta aynı mesele hakkında Şura-yı Devlet İstinaf Mahkemesinden verilen buyurulularla 1824 numaralı ve 17 Te 1315 tarihli ilam örneği buna delildir.

Haralambos'un imzasının olduğu defter sunulduğu halde asla nazarıdikkate alınmamıştır. Bu babda bidayeten ve istinafen ortaya çıkan davalar ve müddeiumumi (savcı) tarafından yapılan açıklamalar araştırılıp incelenmeyerek hemen davanın reddine karar verilmesi müskirat gelirinin tamamen yok olmasıyla sonuçlanacak sebeplerden bulunmaktadır.

Feshedilen bidayet ilamının fesih muhakemesinde mezkûr imbiğin 40 saat aralıksız müskirat üretimde kullanıldığına Yağcıoğlu Andon'un kaynanası Armidon'un (?) şahit olduğu gerçekleşecek tahkikattan anlaşılabaktı. Ancak adı geçen kadının İstinaf mahkemesine çağırılması hakkındaki talebe bidayeten ve istinafen bir şey söylenmemiştir. İstinaf kararının ayrıntılı olarak yeniden muhakeme edilerek hukuk cihetinin ziyan olmaktan korunmasının sağlanarak geçerli hükmün yürütülmesi gereklidir.

Bütün zarar ve ziyanın, mahkeme masraflarının ve vekalet ücretinin mümeyyizünaleyhten tahsili için hüküm ve ilam buyurulmasını istemişlerdir. İşbu temyiz dilekçesinin bir nüshasının da Haralambos'a tebliğ edilmesini ve arz edildiği üzere temyiz araştırmasının yapılması talep etmişlerdir (BOA, ŞD, nr.1745/3, 12. Belge).

Davanın Temyiz Mahkemesinde Görülmesi

492

İlgın'da ikamet eden Şekeroğlu Haralambos ile Düyun-ı Umumiye Memuru arasında ortaya çıkan nakit ceza meselesine dair Vilayet İdare Meclisinde istinafen görülen davanın sonucunda alınan karar Konya Düyun-ı Umumiye Nezareti kabul etmemiş ve temyizen incelenmesini istemiştir. Bunun üzerine Konya Valisi Mehmed Ferid Paşa tarafından temyiz isteğini belirten dilekçe ve dava evrakı ekleriyle birlikte mülkiye müdde-i umumiliğinin (savcılığının) ifadesiyle ekli olarak, 19 Kasım 1900 (6 Ts 1316/27 Recep 1318) tarihinde Şura-yı Devlet Temyiz Mahkemesine gönderilmiştir (BOA, ŞD, nr.1745/3, 2.Belge).

Buna göre mümeyyizünbih (temyiz davasının konusu) ilam, 6 Kasım 1900 (24 Te 1316) tarihinde sözlü olarak bildirilmiş, temyiz dilekçesiye 8 Kasım 1900'de kanuni müddeti zarfında takdim edilerek usul gereği mümeyyizünaleyhe tebliğ edildiği anlaşılmıştır. İlâmın özeti şöyledir:

Haralambos'un imbiği hanesinde izin verilen müddetten 14 saat fazla bulundurduğu ilk ilamın içeriğinden anlaşılmış ise de müskirat resm-i mirîsi iki kat olacağı gayet açıktır. Müskirat-ı resm-i mirî nizamnamesinin 18. maddesinde *"imal olunan müskiratın yazımı ve muayenesi zamanında memurlardan gizlendiği anlaşılan müskiratın vergisi iki kat olacaktır"*. İmbiğin bu surette hanede bulunduğunu haber verdiği için fazla üretim yaptığına dair açık bir delile rastlanmadığı gibi iddia edilen fazla müddet içinde de rakı damıtıp memurlardan gizlediğine

1900'de Rakı Üretiminden Vergi Alınırken Meydana Gelen Anlaşmazlık Üzerine Açılan Bir Dava dair bir delil sunulamadığından Haralambos'un beraatine karar verildiği kayıt altına alınmıştır.

Temyiz dilekçesinin içeriğine göre ise özel talimat gereği her imbik ve kazanın büyüklüğü, rakı damıtılacak asıl parçaların çeşidiyle kalitesi oranında her saatte ne kadar rakı damıtılacağı tecrübeyle anlaşıldıktan sonra bu konudaki defter, özel hanedeki imbik sahibine imzalatılır. Saat hesabıyla da resm-i mirîsi alınarak imbiğin mührü kırılır, sahibine verilir. Muayene süresini aşanlardan mezkûr nizamnamenin 18. maddesi gereğince iki kat vergi alınmaktaydı. Özellikle mezkûr imbiğin aralıksız müskirat imalinde kullanıldığına Yağcıoğlu Andon'un kayın validesi Armidon /Araton'un şahit olması üzerine onun mahkemeye çağırılarak dinlenmesi istenmişti. Ancak bidayeten ve istinafen şahidin dinlenmemesi eksik bir hüküm çıkarmıştır.

Mümeyyizünaleyh/davalı bidayeten yapılan yargılamasında imbiğin 14 saat mühürsüz kaldığını belirtmesi ve mahkemecede imbiğin 14 saat mühürsüz kaldığının anlaşılması üzerine bu suretle vergi alınmasına karar verilmişti. İstinafen ise bu durumun dikkate alınmayarak tamamen beraat kararı verilmesi kanuna aykırıdır ve özellikle dilekçe sahibi tarafından istinafen bilgisine müracaat edilmesi istenen Armidon/Araton? Hatun çağırılarak dinlenmemiştir. Bu yüzden tetkikat eksik yapıldığından ilam-ı mümeyyizbih evrakı 2 Şubat 1901 (12 Şevval 1318 / 20 Ks 1316)'de iadeten/geri verilmek üzere takdim edilmiştir.

Böylece davanın yaklaşık sekiz aya yakın devam etmesine rağmen temyizde muallakta kalmıştır. Bir taraftan bidayet mahkemesinde 14 saat mühürsüz çalıştırıldığı ve bu saat için normal vergi ödenmesinin kabul edilmesi diğer taraftan şahidenin de dinlenmemesi uygun görülmemiştir. Ancak Osmanlı Arşivi vesikaları arasında davanın devamı hakkında bilgilere ulaşabiliyoruz. Sonuçta 6 Temmuz 1901'de Haralambos davadan beraat etmiştir. Böylece 11 Haziran 1900 tarihinde başlayan dava yaklaşık bir yıl sonra 6 Temmuz 1901 tarihinde sonuçlanmıştır (BEO, nr. 1685/126318, 23 Haziran 317 [6 Temmuz 1901]; DH.MKT, nr.2522/91, 1 Ağustos 317 [14 Ağustos 1901]; ŞD, nr. 1749/13, 27 Ağustos 317 [9 Eylül 1901]).

Değerlendirme ve Sonuç

Osmanlı Devleti'nde müskirattan elde edilen vergi gelirleri devlet bütçesi için önemliydi ve yasadışı uygulamalar da bu yüzden sıkı takip edilirdi. Müskirat vergisinin yönetimi ve toplanmasının Düyun-ı Umumiye İdaresine geçtiği dönemde bu uygulamaların daha da sıkılaştırıldığı, hatta üretici aleyhine olacak şekilde düzenlenmeye çalışıldığı incelenen örnek üzerinden anlaşılmaktadır.

1900 yılında Konya/Ilgın'da Düyun-ı Umumiye Memuru Mustafa ve hanesinde rakı üreten Haralambos arasında rakı üretimi (imbikten rakı damıtımı) esnasında meydana gelen anlaşmazlık üzerine Mustafa Efendi Düyun-ı Umumiye İdaresi adına Haralambos'a nakit para cezası davası açmıştır. Ancak dava yılan hikayesine dönmüş önce bidayeten Ilgın Kaza

İdare Meclisinde, sonra istinafen Konya İdare Meclisi Muhakemat kısmında, son olarak da temyizen Şura-yı Devlet Temyiz Mahkemesinde görülmüştür.

İlgın Bidayet Mahkemesinde Düyun-ı Umumiye Memuru Mustafa'nın iddiasına göre Haralambos imbik kapağını 10 saat için almıştı. Ancak Haralambos izin verilen süreden 30 saat fazla imbiği kullanmış (bir saatte iki kilo rakı üretiliyor) bu esnada 60 kilo fazladan ruhsatsız rakı üretmiştir. Mustafa Efendi fazla üretim için Haralambos'tan mahkeme masraflarıyla beraber nakit para cezası ödemesini diğer bir ifade ile iki kat vergi ödemesini talep etmiştir. Ancak talep edilen para cezası ilk önce 192 kuruş, sonra 168 kuruş en sonunda da 144 kuruş olarak davacılar tarafından tespit edilmiştir. Burada sabit bir tutardan bahsedemiyoruz. Ancak en son 144 kuruş olarak nakit para cezasının ödenmesi davacı tarafından talep edilmiştir. Bu durum vergi toplama konusunda memurların farklı tutumlarını göstermesi açısından önemlidir. Hâlâ vergi sistemin tam oturmadığını ya da vergi memurlarının işlerini iyi yapmadıklarını veyahut zimmet suçu işlediklerini gösterebilir.

Davalı Haralambos ise rakı üretimi için kullanılan imbik kapağını 10 saat müddetle almayıp 24 saat müddetle aldığını, okuma yazma bilmediğinden Mustafa Efendi'nin ifadesi üzerine defteri imzaladığını, sadece 14 saat fazla olarak süreyi aştığını belirtmiştir.

Mahkeme ise Mustafa Efendi'nin 10 saatin bitiminden sonra Haralambos'un evine gidip imbik kapağını almak istemesini, ancak Haralambos'un yarım saate getireceğini ifade etmesi üzerine gidip bir daha durumu sormaması üzerine bu duruma izin verdiği kanaatine varmıştır. Dolayısıyla iki kat nakdi ceza talep edilmesi iddiasının kabul edilmesi uygun görmemiştir. Bunun üzerine Mustafa Efendi'nin talebi bidayeten reddedilmiş, 3 Ekim 1900'de şu ortak karara varılmıştır: 14 saat fazla kullanılan imbik kapağından üretilen rakının vergilendirilmesi için kanuna göre 33 kuruş 30 para verginin Haralambos tarafından ödenmesi ve 60 kuruş olan mahkeme masraflarının ise Düyun-ı Umumiye İdaresine ait olarak Mustafa Efendi tarafından ödenmesine istinafa götürülebilmek üzere karar verilmiştir.

Bu kararın Düyun-ı Umumiye İdaresi tarafından kabul edilmemesi ve savcının da davanın yeniden tetkikine dair görüşü üzerine dava istinafen Konya Vilayeti İdare Meclisine taşınmıştır. 6 Kasım 1900 tarihinde Konya Vilayeti İdare Meclisinin Muhakemat kısmının kararına göre; Haralambos imbiği hanesinde izin verilen süreden 14 saat fazla bulundurmasına rağmen rakı ürettiğine dair bir delil olmaması yüzünden bunun için ona ceza verilemezdi. Müskirat Resm-i Mirî Nizamnesinin 18. maddesi bu davaya uygun değildi. Bu yüzden Haralambos beraat etmiş ve 110 kuruş istinaf masrafının önceki mahkeme masraflarıyla beraber Düyun-ı Umumiye İdaresinin avukatı Fehmi Efendi'den tahsiline temyizi mümkün olarak oybirliğiyle karar verilmişti.

Ancak Düyun-ı Umumiye İdaresi bu kararı da kabul etmeyerek davayı bir üst mahkeme olan temyiz mahkemesine yani Şura-yı Devlet Temyiz Mahkemesine taşımıştır.

1900'de Rakı Üretiminden Vergi Alınırken Meydana Gelen Anlaşmazlık Üzerine Açılan Bir Dava

Burada ise 2 Şubat 1901 tarihinde tam bir karara varılamıyor. Usul eksiklikleri görülüyor. Ancak dava 6 Temmuz 1901 tarihinde Haralambos'un beraatiyle sonuçlanmıştır.

Kısaca, Osmanlı Devleti'nde rakı üretilirken toplanan vergide, üretici ile vergi memuru arasında çıkan bir anlaşmazlığın mahkemeye taşınması sonucu ortaya çıkan süreç ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Böylece hem idare meclislerindeki muhakemeye bir örnek olması hem de vergi toplama usulüyle ilgili süreçleri göstermesi açısından dikkate değer bir dava ilim aleminde görünür hâle getirilmiştir. Ayrıca düyun-ı umumiye vergi memuru - üretici - devlet arasındaki ilişkileri de bu dava süreciyle somut bir örnek üzerinden ortaya koymaya çalıştık.

Osmanlı Devleti'nin dış borçlarının ödenmesi için kurulan Düyun-ı Umumiye İdaresinin vergi toplamada ne kadar hassas davrandığı görülmektedir. İdare adli haklarını çok iyi bilmekte ve bunu sonuna kadar kullanmaktadır. Osmanlı Devleti tebaasından Rum milletinden olan Haralambos ise Türkçe okuma-yazma bilmediği ve kendisine imzalatılan defteri tahsildarın ifadesiyle imzalaması buna benzer daha önce karşılaştığımız benzer örneklerin varlığıyla birlikte taşrada okur yazarlık oranının ne kadar düşük olduğunu ve durumun bazen vergi memurları tarafından suistimal edilebileceğini göstermektedir. Mahkemeler bu olayda halktan yana tavır koymuştur. Ortaya çıkan anlamazlık ise yaklaşık bir yıl Osmanlı mahkemesini meşgul etmiştir.

Kaynakça

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Babialı Evrak Odası (BEO): nr. 1685/126318.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH.MKT): nr.1549/43, nr.2314/35, nr.2522/91.

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS): nr.100/4235.

Sadaret Mukavele (A.DVN.MKL): nr. 20/28.

Şura-yı Devlet (ŞD): nr.1745/3 ve ekleri; nr.1749/13 ve ekleri.

Mevzuat

Düstûr. 1289. I. Tertip, C. 2, İstanbul: Matbaa-i Amire.

Düstûr. 1939. I. Tertip, C. 6, Ankara: Devlet Matbaası.

Düstûr. 1299. I. Tertip, C. 2 zeyli, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.

Araştırma ve İncelemeler

Akyıldız, Ali. 2010. "Şûrâ-yı Devlet". ss.236-239 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 39. İstanbul: TDV Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sura-yi-devlet>

Arslan, Fatih. 2021. "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Men'-i Müskirat Meselesi (1908-1926)". Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Baktır, Mustafa. 2000. "İslam'da İçki", ss. 458-462 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 21. İstanbul: TDV Yayınları.
- Besim Ömer. 1900. "İspirto Belası ve Da'-i Küül". <http://www.servetifunundergisi.com/kuulundamarlarda-ika-eyledigi-tagayyurat-ortada/>. Erişim Tarihi: Mart 2025.
- Erçin, Abdülkadir. 2024. "Kuruluşundan II. Meşrutiyet'e Kastamonu Vilayeti'nde Duyun-ı Umumiye İdaresi (1882-1908)". *Karadeniz Araştırmaları* XXI (81): 258-279.
- Gedikli, Fethi. 2009. "Osmanlı Devleti'nde Şaraptan Alınan Vergiler". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 7, ss. 7-19.
- Georgeon, François. 2023. *Rakının Ülkesinde: Osmanlı İmparatorluğu'ndan Erdoğan Türkiye'si'ne Şarap ve Alkol (14.-21. Yüzyıllar)*. Çeviren: Renan Akman, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karahanoğulları, Onur. 2017. *Türkiye'de İdari Yargı Tarihi*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Karaveli, Muhittin. 1975. *Rakı ve Damıtma Teknolojileri*. İstanbul: Tekel Genel Müdürlüğü Yay.
- Konan, Belkıs. 2019. "Osmanlı Devletinde İdari Yargının Gelişiminde Şûra-yı Devletin Rolü". *Adalet Dergisi* 62-63: 135-59.
- Koyuncu, Derviş Tuğrul. 2020. *Osmanlı İmparatorluğu'nda İçki Üretimi ve Tüketimi*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kubbealtı Lügatı. 2025. <https://lugatim.com/s/m%C3%BCskirat>. Erişim Tarihi: 01.03.2025.
- Küçük, Cevdet-Tevfik Ertüzün. 1994. "Düyûn-ı Umûmiyye", ss. 58-62 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 10. İstanbul: TDV Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/duyun-i-umumiyye>.
- Nişanyan. 2025. *Nişanyan Sözlük*. https://www.nisanyansozluk.com/kelime/arak#google_vignette. Erişim Tarihi: 01.03.2025.
- Ögel, Kültegin. 2024. "Türkiye'de Alkol Kültürü", https://www.ogelk.net/Dosyadepo/alkol_kulturu_kultegin_ogel.pdf, ET: 20.03.2024, 1-11.
- Öztürk, Yeter. 2017. "XIX. Yüzyıl Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nde İçki ve Yasakları". Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Parlatır, İsmail. 2016. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sağlam, Ahmet Hakan. 2007. *Osmanlı Devleti'nde Moratoryum 1875-1881 Rûsûm-ı Sitte'den Düyun-ı Umumiyye'ye*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şener, Abdüllatif. 2021. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Hukuku*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Torun, Musa. 2000. "Tıp Açısından İçki". ss. 462-464 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 21. İstanbul: TDV Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/icki#4-tip-acisindan-icki>.
- Türk Dil Kurumu (TDK). 2025. *Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 15.05.2024.
- Yaman, Talât Mümtaz. 1940. *Osmanlı İmparatorluğu Mülkî İdaresinde Avrupalılaşıma Hakkında "Bir Kalem Tecrübesi"*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Yıldırım, Filiz. 2021. "Mühimme Defterleri'ne Göre Osmanlı Devleti'nde Şarap". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31(1): 495-514.

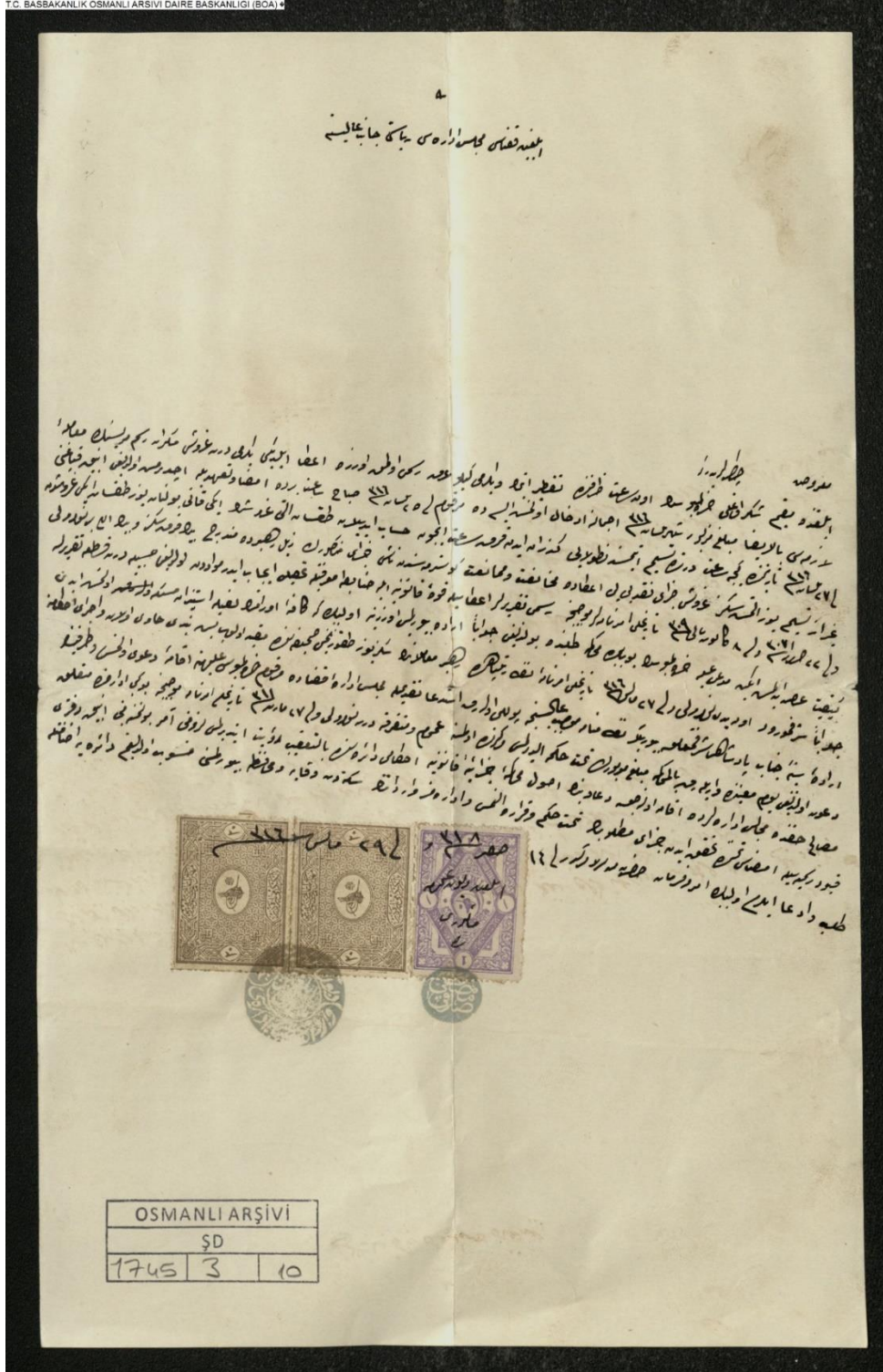

Ekler

Ek1: İlgin Düyun-ı Umumiye memuru Mustafa Sıdkı'nın şikâyetnamesi

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

ŞD.01745.00003.010

